

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ՀԱՏՈՒԱՄ

Ս. Աթուռյան մեծագործի տաղանդավոր դառնադրերի մէջ — թիւ 1ը, էջ 720ը — 728ը — հանդիպեցանք ընդարձակ հատուածի մը, առնուած Ղազար Փարպեցիէն, որ կը ներկայացնէ Առաջին Դրուագիին աւելի քան կէսը. Տիգրիսի 1904 թ ապագրութեան համաձայն էջ 12-28, իսկ Վիւնետիկի 1933 թ հրատարակութեան մէջ էջ 34-86: Այս երկու ապագրութեանց հետ համեմատութիւն մը ցոյց առաւ որ մեր ձառնադրերի նորագիւտ հատուածը կը պարունակէ շատ մը ընտիր ընթերցանականեր, որոնք ոչ արհամարհելի նպաստ մը կը բերեն Փարպեցիի Պատմութեան բնագործին վերականգնման աշխատանքին:

Կ'արեւէ դիտել թէ մեր վերոյիշեալ ձառնադրերը օրինակուած է Նրուսողէմի մէջ, 1417-1419 տարիներուն, և հետեւորդ կը հանդիսանայ Ղազար Փարպեցիի Պատմութեան հնազանդ ներկայացուցիչը, արուած ըլլալով որ ծանօթ առաջին ձեռագիրը օրինակուած է 1672 թուին:

Խնդրոյ տարկայ հատուածին մէջ տեղ տեղ կան զեղչուած պարբերութիւններ կամ նախադասութիւններ, ինչ որ սովորական երևոյթ է ձառնադրերներու պատգամային:

Նորագիւտ բնագիրը շատ տեղ ունի քերականական և այլ մանր տարբերութիւններ որոնք բաղդատմամբ ապագրերներուն աւելի ճիշդ են: Առանք ապահովորդ կը պատկանին հնազանդ օրինակին, և ոչ թէ առանձին գերագր գործերէն՝ իրեն իր կողմէ կատարուած սրբապարտութիւններ: Այդ բաւորը անշուշտ հոս չէինք կրնար մէջ բերել. ուստի կը քուականանանք կարեւոր նկատուած տարբերութիւնները ներկայացնելով այստեղ, անհրաժեշտ դիտարկութիւններով հանգեւած:

Հատուածի խորագրերն է «Վասն նշանագրութեան հայերէն գրոց ի թագաւորութեանն Վառձապոյն ի ձեռն խնդրոյ Սահակայ և Մեսրոպրայ» (Ն = Նրուսողէմի ձառնադր, թիւ 1ը, էջ 720ը): Սկ. «Իսկ յետ ժամանակի ինչ անցանկոյ» (Հմմտ. Տ = Տիգրիս, էջ 12. Վ = Վիւնետիկ, էջ 34):

	էջ առջ	1
Ն	720ը	նախադրով բարբառէին
Տ	12 17	նախադրոյն »
Վ	34	» »

	էջ առջ	2
Ն	720ը	քիչ միտմիտ սիրելի
Տ	12 19	» — »
Վ	34	» — »

	էջ առջ	3
Ն	720ը	ցուցականութիւն
Տ	12 20	ցուցականութիւն
Վ	35	ցուցականութիւն

	էջ առջ	4
Ն	720ը	մատակալ լինէին
Տ	12 28	մասնակալ լինին
Վ	35	» »

	էջ առջ	5
Ն	720ը	անդ արգելաւ
Տ	12 37	անդէն կալաւ
Վ	36	» »

	էջ առջ	6
Ն	721ա	առան շնորհ հազանս սրբոյ
Տ	13 5	առաւ շնորհ հագողութեան
Վ	37	» » »

	էջ առջ	7
Ն	721ա	Մեսրոպ
Տ	13 6	Մաշտոց
Վ	37	Մաշթոց

Ներկայ դրուածքին մէջ մեր ձառնատիրը միշտ ունի Մեսրոպ կամ Մեսրոպ, փոխանակ Մաշտոցի, Փարպեցիի մօտ կը տեսնուի՝ միայն Մաշտոց, ի բաց տուել իտերնացիէն ներմուծուած յայտնի հասնուածը:

8

Ե 721ա թագաւորացի —
Տ 13 11 » Հայոց
Վ 37 թագաւորին »

9

Ե 721ա խառամբեր վարուք
Տ 13 19 » վարիւք
Վ 38 » »

10

Ե 721ա ի ձեռնի գտան
Տ 13 24 ձեռն գտանէ
Վ 38 » »

11

Ե 721ա զմեծ ջանն և զառաւելապէս ծախս
Տ 13 31 » » » » »
Վ 39 զմեծաջան — »

12

Ե 721բ Եւ լինէր պաշտօնէիցն աշխատութիւն և ժողովրդոցն անշահութիւն — Վ էջ 39 չունի այդ առգիրը: «աշխարհի, յանլրութիւնէ» բառերուն միջև:

13

Ե 721բ տոբոց
Տ 13 38 տաւրոյ
Վ 39 »

14

Ե 721բ ճառեալ յեկեղեցւոյ
Տ 14 13 առեալ բանք »
Վ 40 » » »

15

Ե 721բ որք
Տ 14 25 որպէս
Վ 41 »

16

Ե 722ա ժառանգեաց աշխարհս Հայոց
Տ 14 28 » յաշխարհս »
Վ 42 » » »

17

Ե 722ա զվահրիճ ոմն անուն կոչե-

ցեալ ի ծնողաց իւրոց: — Այս խօսքին մէջ Հ. Գ. Նահապետեան «ուղղելի» կը համարի ծնողաց բառը և կը գնէ ծառայից (Ուղղադրութիւնք Ազգային Մատենադրաց, Վեհաթիկ, 1907, էջ 12): Այդ սղզղուածը հիմնաւորուած է:

18

Վ էջ 43-45, բայց անգիպեալ դիտացին . . . ի հելլենացւոյն: — Այս ընդարձակ հասնուածը, որ քորհնացիի Պատմութեանն ընդմիջարկուած է հոս, 1774 թուին, բնականաբար կը պակսի մեր ձեռագրին մէջ:

19

Ե 722ա յաւանդէն հեգինային
Տ 15 9 » հեգինայինսն
Վ 45 » » հեգեհոյսն

20

Ե 722ա որոց աւգինելոյն զաւրբեր երանելին: — Այս խօսքին մէջ Հ. Գ. Նահապետեան «ուղղելի» կը համարի զաւրբ բառը և անցը կը գնէ վիրեր (էջ 12): Այս սղզղուածը աւելորդ կը թուի բոլորովին:

21

Ե 722ա եղեալ կատարելապէս հմուտ Բերդպական տառիցն և հետադարձ կան յորդասաց յայտաբանութեան, և առաւել տեղեակ լեւել փրիխոփայական տրեհասիցն:
Տ 16 6 եղեալ կատարելապէս հմուտ Բերդպական տառիցն և հետադարձ յորդասաց յայտաբանութեան, և առաւել տեղեկացեալ փրիխոփայական տրեհասիցն ցուցանիւր:
Վ 46 = Տ:

Ենդողական տառք բաղադրութեան մասին այլեայ մեկնութիւններ տրուած են և սրբագրութիւններ առաջարկուած: Օրինակ Հ. Կ. Տ. Սահակեանի կարծիքով պէտք է սրբագրել, ճշդեալ հմուտ երգողական ցաղիցն: Այս սրբագրութիւնը կը մերժէ Հ. Գ. Նահապետեան (Ուղղադրութիւնք, էջ 345, 346): Իր կարծիքով Փարպեցի երգողական (ու երգեցողական, ինչ-

պէս ապուած է «Ուղղադարձութիւնք» ին մէջ. էջ 346-9) ասուիցն ըսելով կ'իմա- նայ քերթողական արուեստը (էջ 348), իր այս ուղիղ կարծիքին վրայ հաստատ չի կենար սակայն և քիչ ետքը հարցակա- նորէն կը գնէ, «սարգեօք եբրայական առ- ուիցն» 7:

Նորագիւտ ձեռագիրը կը կարծենք թէ կը լուծէ այս հարցը իր «քերթողական» առաւելցն» ընթերցումով: Թէ բառը նա- խապէս եղած է քերթողական, աւելի ճիշ- քը քերդողական, ինչպէս կը գրէին հի- ները, և վրիպակաւ փոխուած է երգա- ղականի ունինք ուրիշ փաստ ևս:

Տիղիսի հրատարակութեան լուսանց- քին վրայ նշանակուած է թէ Բաղիշեան ձեռագիրը, Փարպեցիի մեզ հասած մայր օրինակը, ունի ոչ թէ հմուտ, այլ հմուտ, ուրեմն ըստ մայր ձեռագրին՝ հմուտ և ե- ղովակամ, որ սխալմամբ կարդացուի և օրինակուի է հմուտ երկողական, և ապա հմուտին ծայրը էյարմարող էէն դուրս հանուած է և այդպէսով յառաջ եկած է «հմուտ երգողական առաւելցն» ընթեր- ցումը: Ըստ այսմ պէտք է վերականգնել հին ընթերցումը ուղղագրելով՝ հմուտ և ե- ղովակամ անիցն:

Թէ այս ընթերցումը ճիշդ է՝ կը հա- տատուի նաև յարակից ուսմանց վկայաւ- թեամբ: Հռետորութեան և իմաստասի- րութեան հետ երբեք ուսմանց մաս կը կազմէր քերդողութիւնը (= քերականու- թիւն):

Մեր ձեռագիրը չունի նաև հատուա- ծին ծայրը դանոսող ցուցանիւր բայը:

22

Ե 722բ քննգնայիցն
Տ 16 11 հելլենացին
Վ 46 »

23

Ե 722բ փութային
Տ 16 14 խնդային
Վ 47 »

24

Ե 722բ բարեացապարտ
Տ 17 17 բարեպաշտ
Վ 50 »

25

Ե 723ա և զհասանախա և զկնքեալա
Տ 17 25 » հաստատեալ կնքեալ
Վ 51 » » »

Սակայն Տ լուսանցքի վրայ ունի Բա- ղիշեան ձեռագրի ընթերցումը զհասանա- եալա, որ կը համաձայնի մերինին հետ:

26

Ե 723ա զպրոցք հայերէն ուսմանն
Տ 17 30 » հօտին ուսմանց
Վ 51 « » »

Մեր ձեռագիրը այս պարագային իրա- ւունք կու տայ Հ. Գ. Նահապետեանին, որ հաւելին բառը համարած էր ուղղա- գրելի հայերէն (Ուղղ. էջ 13):

27

Ե 723ա բաղմութիւնք ժողովրդոց
Տ 17 32 արանց և կանանց
Վ 51 բաղմութիւնք արանց և կա- նանց ժողովրդոց
= Տ:

Վենետիկի հրատարակիչը լուսանցքի վրայ կը ծանօթագրէ, «թուի ժողովրդոց»: Մեր ձեռնարիւր կու տայ շարագրութեան ուղիղ ձեւը և հարկ չի մնար կատարելու բառական ունէ փոփոխութիւն:

28

Ե 723ա վաստակոց
Տ 18 6 վաստակոց
Վ 52 »

Վաստակոց ընթերցումը կը տեսնուի նաև Տ ի լուսանցքին վրայ, առնուած Բաղիշեան ձեռագրէն:

29

Տ 11 6-7 իբրև զշուրս բազումս որ ծածկեն զծովս:

Այս խօսքը կը պակսի մեր ձեռագրին մէջ:

30

Ե 723ա եկաց յետ այսորիկ թագա-
ւորն վաւաճապուհ ամս բազումս:
Վ 53 եկաց յետ այսորիկ թագա-
ւորն վաւաճապուհ ամս քսան եւ մի;

Հրատարակիչը կը ծանոթագրէ, «ընդ
քնամ 21 տմ թագաւորեաց»:

Վաւաճապաւնի 21 տարի թագաւորելը
յիշուած է Խորհնացիի Պատմութեան մէջ
(Գ. ծկ.) ուրկէ փոխադրուած է հոս, ա-
ռիթ տալով զգաւարութեանց և սխալ-
ներու:

Տփղիսի տպագրութեան հրատարակիչ-
ները քնադարին մէջ գրած են ամս բա-
ղուն, և լուսանցքի վրայ ծանոթագրած,
թէ բաղինեան ձեռագիրը ունի նախ ամս
բաղուն, որ յետոյ քերուած է և տեղը
գրուած ամս իս:

31

Ե 723ա խաղաղական հանգստիւ
Տ 18 11 » »
Վ 53 » հանգստիւ

Տփղիսի հրատարակիչները մերժած են
հոկտեմբեր քննարկումը և քնադարին մէջ
գրած են Նորայր Բիւզանդացիի առա-
ջարկած սրբագրութիւնը հոկտեմբեր, որ
այժմ հաստատութիւն կը գտնէ մեր ձե-
ռագրին վկայութեամբ:

32

Ե 723բ այլ գիտեմ
Տ 19 36 արդ »
Վ 59 այլ »

33

Ե 724ա մեծածայն սղբալով
Տ 20 35 մեծագոյն »
Վ 62 » »

Տփղիսի հրատարակիչները նկատի ա-
ռած են անշուշտ մեծագոյն բառին հոս
չյարմարիլը և լուսանցքի վրայ ծանո-
թագրած են, «թուի մեծածայն», բայց
չեն ներմուծած քնադարին մէջ: Այժմ մեր
ձեռագիրը կ'արդարացնէ հրատարակիչնե-
րուն կոտորածը և իրաւունք կու տայ
քնադարին մէջ կորագրու մեծածայն փո-
խանակ մեծագոյնի:

34

Ե 724բ և գուք աւակեբս նորին
հագեւար վարդապետին էք
Տ 21 18 և գուք աւակեբսալ նորին
հագեւար վարդապետի
Վ 64 և գուք նորին աշակերտ-
եալք հագեւար վարդապետին

Տփղիսի հրատարակիչները կը ծանո-
թագրեն, «թիւիւ վարդապետեան»:
Քննական քնադարին վարդապետի ընթեր-
ցումը յայտնապէս սխալ է:

35

Ե 724բ հմուտ է փրկութեան խոր-
հրդայն
Տ 21 35 » » » խոր-
հրդայն
Վ 65 » » » »

Մեր ձեռագրին ընթերցումը նախըն-
տրելի կը թուի:

36

Ե 724բ խորհրդի
Տ 22 21 խորհրդի
Վ 63 խորհրդի

Մեր ձեռագրին ընթերցումը աւելի կը
պատշաճի հոգ քերականութեան և տրամա-
բանութեան:

37

Ե 725ա քննարկ
Տ 22 34 խոստանալ
Վ 69 «

Կ'որոշէ գիտել որ խոստանալ բայը
քննարկան չէ, վասնզի բաղինեան ձե-
ռագիրը ունի ասանալ, ինչպէս կը յայտ-
նեն Տփղիսի հրատարակիչները լուսանց-
քի ծանոթագրութեամբ:

38

Ե 725ա միաբանեալ ընդ նախա-
բարսն Հայոց
Տ 23 9 միաբանեալ ընդ նախա-
բարսն Հայոց
Վ 70 1 միաբանեալ ընդ նախա-
բարսն Հայոց

Այս վերջինը սակայն լուսանցքի վրայ
ունի, «Մերսն ձ. օր. նախաբարսն», ինչ
որ աւելի ճիշդ է, և հետեւեալը պէտք
էր գրուած ըլլար քնադարին մէջ:

39

Տ 23 4 ի համարէն կորստեան
խորհուրդս:

Այս առդը չկայ թէ վեհաժողովին 1933ի
ապրիլի 1-ին է. թէ մեր ձեռագրերին մէջ:

40

Ե 725ա արանջիւսի
Տ 23 14 արանջիւսի
Վ 70 արանջիւսի

41

Ե 725աբ գեապանս արձակէր
Տ 23 21 գեապանս արձակէր
Վ 71 » » »

42

Ե 725բ աստուածական
Տ 23 32 աստուածական
Վ 72 1 աստուածական

43

Ե 725բ գնմանս բանիցի
Տ 23 35 գնմանս »
Վ 72 » » »

44

Ե 726բ գառն կաթնաղիկոսական
Տ 24 40 » կաթնաղիկոսական
Վ 75 » կաթնաղիկոսական

Խորհրդային ունի «գառն կաթնաղի-
կոսական» (Գ. Կի):

45

Ե 726բ ի գառնաղիկոսական
Տ 25 14 ի գառնաղիկոսական
Վ 77 3 ի գառնաղիկոսական

46

Ե 726բ գառն նախնիսն քս
Տ 25 28 » նախնիսն »
Վ 78 » նախնիսն »

47

Ե 727ա ոչ նախնաձեռն նախնեցի
Տ 25 29 » նախնաձեռն նախնեցի
Վ 78 » նախնաձեռն նախնեցի

48

Ե 727ա երկնից արքայական
Տ 25 32 »
Վ 78 երկնից »

49

Ե 727ա խնդրեցի
Տ 26 5 »
Վ 79 ընտրեցի

Վերջինը սխալ է յայտնաբերու:

50

Ե 727ա գրադէշ
Տ 26 6 գրադէշ
Վ 79 գրադէշ

51

Ե 727ա Ռարդիւսի
Տ 26 13 Ռարդիւսի
Վ 80 Ռարդիւսի

52

Ե 727ա սևայ
Տ 26 16 սևայ
Վ 80 սևայ

53

Ե 727ա գրադէշ
Տ 26 20 գրադէշ
Վ 80 գրադէշ

54

Ե 727բ Ռարդիւսի
Տ 26 27 Ռարդիւսի
Վ 81 Ռարդիւսի

55

Ե 727բ կեցեալ
Տ 26 27 կեցեալ
Վ 81 »

56

Ե 728ա կնիք հաւատայ
Տ 27 16 » հաւատայ
Վ 83 » հաւատայ

57

Ե 728բ Եցայ ինձ վերին կանխա-
տեսական գիտական
Տ 28 7 Եցայ ինձ վերին կանխա-
տեսական, գիտական

Վեհաժողովին մէջ, էջ 86, կը պակսի
այս առդը:

58

Ե 728բ ի գիտական իրացն
Տ 28 9 - գիտական իրացն
Վ 86 - գիտական իրացն

59

Ե 728բ գրեաց պարծելով առ կա-
րձնութիւն յիւր ճգնական
Տ 28 12 գրեաց ... զիւր ճգնական
թիւնն զհանգստի:

Այսպէս կը վերջանայ ճառը:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ